

muzilova poetika

agata švarc

Robert Muzil (Musil, 1880—1942), koga istoričari književnosti ubrajaju među najveće austrijske i svetske pisce 20. veka, izuzev kratkog perioda slave za života nije nikad naišao na veći odjek kod publike. I mada, zahvaljujući članku Ernsta Kajzera (Kaiser) i Ajtne Wilkins (Eithne Wilkins) u književnom dodatku »Tajmsa« (Times literary Supplement 8, Nr 249) 1949. godine, koji vaskrsava Muzila iz posleratnog zaborava, interesovanje za njega narednih decenija sve više raste u stručnim krugovima — nastaju studije o Muzilu čiji bi broj do danas bio dovoljan da popuni manju biblioteku, dela mu se sve više prevode — on još uvek ima, kao što stručnjaci u šali kažu, tako reći više istraživača nego čitalaca. Ovaj broj je sastavljen upravo s namerom da se Muzil kao pisac približi našem čitaocu, da se osvetle neki ključni aspekti njegovog dela, barem koliko je to na ovakvo malom prostoru moguće.

Pošto na kraju ovog uвода dajemo kratak pregled najvažnijih datuma iz Muzilove biografije, ovde se nećemo zadržavati na njihovom prepričavanju. Jedino moramo istaći veoma važan podatak koji će dati pečat Muzilu kab piscu, a to je njegovo obrazovanje prvo kao inženjera mašinstva od 1898—1901. u Brnu a potom, od 1903—1908. studije filozofije i eksperimentalne psihologije na univerzitetu u Berlinu. 1908. održanom disertaciju o Ernstu Mahu (Mach) pod naslovom *Prilog oceni Mahovog učenja* (*Beitrag zur Beurteilung der Lehren Machs*) on postaje doktor filozofije sa pomoćnim predmetima fizikom i matematikom. U isto vreme, tačnije 1906. godine, Muzil postiže i svoj prvi književni uspeh romanom *Pometnje pitomca Terlesa* (*Die Verwirrungen des Zögling Törless*). 1909. godina potom, verovatno pod uticajem povoljnog prijema tog književnog prvaca kod kritike, donosi značajno opredeljenje u Muzilovom životu: on odbija ponudu mesta asistenta na univerzitetu u Gracu i prelazi u Berlin gde živi kao slobodni stvarač.

Kao obrazloženje a tu svoju odluku koju saopštava profesor Aleksiju Majnongu (Alexius Meinong) u pismu od 18. januara 1909. godine, Muzil navodi da njegova »ljubav prema umetničkoj književnosti nije ništa manja od ljubavi prema nauci i time je ta naizgled laka odluka postala životnim pitanjem¹⁾ za njega. Jer književnost je za Muzila »život kombinovan hrabrije, logičnije. Stvaranje ili izdvajanje mogućnosti putem analize itd.²⁾ Književnost, i umetnost uopšte, ne prikazuje »ono što jeste, već ono što može da bude³⁾ i kao takva okreplena je budućnosti. Ona za Muzila predstavlja »doprinos duhovnom ovladavanju svetom⁴⁾, ali ne daje potpuno rešenje ni odgovor na pitanja koja postavlja, ona je »parcijalno rešenje, doprinos rešenju, istraživanju.⁵⁾ Stoga ne dolazi do objektivno važećih istina, ne traži opštost već pojedinačnost i višeznačnost. Oblast u koju ona prodire razum sam ne može da obuhvati jer to je »granična oblast slutnje«.

»To joj je zajedničko s religijom, ali koliko više prisile i uskosti ima religija; koliko manje slobode kretanja. S druge strane, književnost nije usmerena samo na saznanje, kao što je to slučaj kod nauke, već na ono što je jedino vredno spoznaje.⁶⁾ Zato joj Muzil daje prednost nad svim drugim delatnostima duha i sferu estetskog pomera u sferu etičkog. »Još od mladosti sam ono estetsko smatran za etičko.⁷⁾ Umetnost je samo jedan drugačiji oblik življjenja, ona je traganje za smislom ljudskog postojanja, pokušaj pronalaženja njegovih adekvatnijih, još neistraženih oblika, jer, kao što Muzil junak iz romana *Covek bez svojstava* (*Der Mann ohne Eigenschaften*), Ulrich zaključuje, »samo je jedno pitanje zaista vredno razmišljanja, a to je pitanje ispravnog života.⁸⁾

Književnost je za Muzila, dakle, sredstvo traganja za jednom drugačijom stvarnošću od postojeće, za jednom mogućom stvarnošću. Pritom mogućnost ne znači negaciju stvarnosti, štaviše, »stvarnost je ta koja rada mogućnosti⁹⁾. Mogućnost kod Muzila, kao što tačno pri-

meće Ventureli u svojoj studiji, nije bekstvo od stvarnosti niti »estetizirajuće posmatranje jednog rastvaranja u ništavilo.¹⁰⁾ već svest o mogućem prestrukturisanju stvarnosti.

Osećanje da je jedan drugačiji svet moguć prožima već Muzilova dela iz mladosti, počev od *Pometnji*... preko novele *Iskušenja smerne Veronike* (*Die Versuchung der stillen Veronika*), provlačeći se i dalje kroz njegove novele i drame, naročito *Zanesenjake* (*Die Schwärmer*), da bi ga Muzil najviše razradio u svom životnom delu, romanu *Covek bez svojstava*. Ulrich, glavni lik romana, postaje nosilac tog »smisla za moguće«, on je »čovek mogućnosti« koji »ono što postoji ne smatra važnijim od onog što ne postoji«. Tako roman u suštini predstavlja »suočavanje čoveka mogućnosti sa stvarnošću¹¹⁾ iz čega proizlazi razvijanje četiri utopije: *utopije egzaktnosti, utopije eseizma, utopije drugačijeg života i ljubavi* (tkz. »drugog stanja«) i *utopije induktivnog mišljenja ili dogmatičnog društvenog stanja*.

Utopija kao izraz »smisla za moguće« je odgovor na jednu stvarnost koja Ulrich svodi na »čoveka bez svojstava«, odgovor na svet u komе »Čoveka u njegovim mogućnostima, planovima i osećanjima prvo moraju da suze predrasude, tradicije, teškoće i ograničenja svih vrsta«.¹²⁾ Takav svet jedino gaji tipove koji su svedeni na svoje društvene i profesionalne funkcije. Ulrich je čovek bez svojstava u tom smislu što odbija da svoje osobine funkcionalizuje prema ulozi koju muodeljuje određeni društveni status, zanimanje i sl., dakle odbija da se pretvori u »jednodimenzionalnog čoveka« (Markuze). Njegov »odmor od života« stoga nije bekstvo (kao što potraga za mogućnostima nije bekstvo od stvarnosti), već izraz nezadovoljstva prostorom koji čoveku pruža »taj prosti niz, to preslikavanje ogromnog životnog bogatstva na jednodimenzionalni niz.¹³⁾

Karakteristično za »jednodimenzionalnog čoveka« 20. veka, kao i za svaku masovnu civilizaciju, po Ludvigu Gicu (Giesz) je pojava kiča.¹⁴⁾ Muzil za kič kaže da osećanje pretvara u pojmove. »Pojam od brojnih životnih pojava stvara jednu¹⁵⁾, dakle raznolikost svodi na jedan prostiji nivo, ukalupljuje je. Time što kič od osećanja pravi pojmove, on osećanje oduzima životnost i bogatstvo, predodreduje ga i kao rezultat nastaje kič — osećanje, koje bismo mogli nazvati i »jednodimenzionalnim« osećanjem. Kič, dakle, gaji jedan odredeni vid percepcije stvarnosti, izaziva već poznate tipične sheme reagovanja, pospešuje njihovu reprodukciju i na taj način utiče i na sve veću rasprostranjenost »jednodimenzionalnih« ljudi.

Za razliku od kiča, umetnost i pesnička reč razbijaju ukrućene sheme percepcije, stvaraju jedno »čisto videnje« (Valeri), »oslobodenje našeg videnja od njegovih predorientacija« i time navode posmatrača (ili čitaoca) »da se okane naviknutog pogleda na stvari i uzme učešća u procesu novog konstituisanja sveta što se odigrava u slici¹⁶⁾ (ili u tekstu).

Pritom kod Muzila važnu ulogu dobija *ironija*. Ona u *Coveku bez svojstava* nije poigravanje pojmovima i odmehu koji dovodi u pitanje sve pa i sopstvene stvaralačke sposobnosti (kao što je romantičarska ironija), niti puka kritika postojećeg, već proizlazi iz date povezanosti stvari u svetu. Muzil joj stoga pridaje konstruktivnu vrednost, ona učestvuje u »novom konstituisanju sveta« tako što de-formalizuje, otkriva i razbija kliješe jednodimenzionalnog postojanja. Ona naročito dolazi do izražaja u odnosu Ulricha prema paleti likova oko »paralelnih akcija« od kojih je svaki na svoj način uhvaćen u svom »jednodimenzionalnom« pogledu na svet. Ironija tu dovodi do razobljeđenja njihovih prividnih pokušaja drugačijeg življjenja (kao što je to slučaj u odnosu Diotime i Arnhaima), otkriva njihovu tipologiju i krutu vezanost za svet koji naizgled pokušavaju da napuste.

Ulrichove utopiskske težnje predstavljaju protivtežu, »polarnu dopunu« koja je, kao što konstatuje Beda Aleman (Alleman), potrebna

svakoj ironiji.¹⁷⁾ Prvi korak u tom pravcu je razvijanje utopije egzaktnosti.¹⁸⁾

Egzaktnost ovde znači zahtev za »delanjem i bitisanjem u smislu jednog maksimalnog traženja¹⁹⁾, zatev »za najpreciznijim i najvećim ispunjenjem²⁰⁾ u oblasti intelekta i osećanja.

»To bi značilo oprimljike čutati kad nemamo šta reći, uraditi samo najneophodnije kad nemamo nekog naročitog posla; i, što je najvažnije, ostati bezosećajan kad nemamo neopisivo osećanje da smo raširili ruke i da nas je poneo talas stvaranja!«²¹⁾

Osim te težnje za maksimalnim angažovanjem svojih sposobnosti, za odstrandjavanjem svake nepreciznosti u mišljenju i emocijama, u čoveku s egzaktnim stavom prema životu sve ostalo je neodređeno. Za njega utvrđeni, čvrsti principi važećeg morala nemaju nikakvo značenje. On stremi ka promenama, ka rastvaranju društveno normiranih oblika ispoljavanja čovekovih kreativnih snaga. Kad bi utopija egzaktnosti postala stvarnost, ne bi se desilo »mnogo dobrih stvari ali ponešto boljih; ne bi preostao talent već samo genije; (...) jednom rečju, od svakog centa morala preostao bi samo miligram jedne esencije«.²²⁾

Utopija egzaktnosti se na izvestan način uliva u utopiju eseizma. Za razliku od utopije egzaktnosti, utopija eseizma stremi ka sveobuhvatnjem rešenju. Muzil određuje oblast eseja između oblasti kojom vlada intelekt i oblasti u kojoj caruje duša, između nauke i religije odn. poezije. Covek koji je eseizam postavio kao životni princip traži nešto između istine i subjektivnosti. Za esej ne važe pojmovi laži i istine, on je jedno »potpuno poimanje«, »jedinstven i nepromenljiv oblik koji poprima čovekov unutarnji život u jednoj odlučujućoj misli.²³⁾ Ipak, takva spoznaja nije ništa manje vredna od istine; ona nije ni tačna ni pogrešna: pitanje na koje ona traži odgovor jeste kako treba živeti.

Eseistički pristup životu ne određuje vrednost nekog dela prema društveno utvrđenim normama, prema važećim moralnim principima dobra i zla. »Vrednost kao i priroda nekog dela ili osobine zavise od okolnosti, cilja, drugim rečima, od celine čiji su deo.«²⁴⁾ Dobru i zlu se tako ne pristupa više kao statičkim i nepromenljivim vrednostima već kao funkcionalnim veličinama. Na taj način se otvara jedno beskrajno polje mogućnosti drugačijeg poнаšanja, uvek novih moralnih iskustava koja ne tvore sistem za sebe već nastaju kao trajna aktuelnost, kao delimična rešenja.

U utopiju eseizma sadržane su bitne odrednice Muzilovog »moralne književnosti«. Eseizam nije samo životni princip koji od podaruje svom junaku Ulrichu već je i pristup književnosti. Ona je za Muzila »laboratorija«, polje za eksperimentisanje između nauke i umetnosti, radi iznalaženja novih odnosa i značenja u kojima »ono što se desilo (postaje) simbol nečega što se možda nije desilo.²⁵⁾ Sve to u cilju traganja za »potencijalnim čovekom«, za čovekom kao »skupom svojih mogućnosti«²⁶⁾, čiji bi život bio kao »korak koji je slobodan da krene na sve strane, ali koji vodi od jedne ravnoteže do druge i uvek napred.²⁷⁾

U tom kretanju čovek mogućnosti ide od jednog značenja ka nekom novom značenju. Njegovo delovanje ne određuje volja već nešto što je istovremeno i najviša sloboda i najveća prisila a što Muzil naziva »motivacijom«, nemčim »što ispunjava (...) to je nešto retko što istovremeno prepuni, nadilazi nameru i obuzme celog čoveka«.²⁸⁾ Taj motivisani život Ulrich traži kroz utopiju »drugog stanja« (der »andere Zustand«) u ljubavi sa svojom sestrrom Agatom. U »drugom stanju« oni nalaze jedan drugačiji život koji »bi mogao biti ravnopravan sa stvarnošću²⁹⁾, ali koji je u suprotnosti sa datim društvenim životom jer se gradi na potpuno drugačijim pretpostavkama i zahteva jednu »drugačiju upotrebu naših sposobnosti«.³⁰⁾

»Ne sme se ostaviti mesta nikavim zahtevima; čak ni zahtevu da se pita. Treba se odrediti i razboritosti kojom se sreduju poslovi. Treba lišiti duh svog oruđa i sprečiti ga da služi kao oruđe. Znanje treba od njega odstraniti i volju; treba se okaniti stvarnosti i žudnje da se okreneš njoj.«³¹⁾

Ulrich i Agata tako otkrivaju jednu drugačiju strast od one uobičajene, svakodnevne u kojoj dolazi do snažnih uzleta i brzog zamora,

ROBERT MUZIL (1880 — 1942)

Očima samog pisca:

(...) o povezanostima svog života, o kojima zapravo nikad nisam razmišljao, imam prilično nejasnu predstavu. Ako se tačno sećam, jedan par dugačkih plavih pantalona je, na primer, izvršio na mene sasvim odlučujući uticaj. Inače, osim ovog dela odeće koja je propisana za k. und k. austrougarske vojne škole, ne bih znao ni jedan drugi razlog zbog koga bi mi se one učinile toliko poželjnim. Iz okolnosti da sam u ono vreme imao 11 godina i da sam u roditeljskoj kući još morao nositi kratke pantalone kao i iz sjaja koji je za mene imala pomisao da će s 19 godina biti poručnik, može se zaključiti da sam patio od pogrešnih predstava o životu; ali teško se može razlučiti da li je to nagoveštavalo jednu opštu karakteristiku književne profesije ili ličnu osobinu.

U svakom slučaju, na taj način sam dospeo u realku umesto u gimnaziju i to je opet odredilo sledeći korak, jer kad sam napustio vojsku, bilo mi je lakše upisati se na neku tehničku visoku školu nego na univerzitet. Tako sam postao inženjer, što već znači mnogo toga za lični razvoj; u to doba je amerikanizam još važio za nekulтивisanost i značio je opoziciju. Kasnije sam, ne bez muke, morao da se vratim kako bih potražio neophodne dopune. Kad sam naknadno položio maturalski ispit u gimnaziji da bih kasnije stekao pravo na habilitaciju na univerzitetu, već sam bio objavio *Pomutnje pitomca Terlesa*, ali sam za sastav na temu »Rim, večni grad« dobio samo slabu srednju ocenu, čime sam, doduše, još uvek postigao nešto bolji uspeh nego iz logike i psihologije koje će potom na univerzitetu postati posebni predmeti mojih studija.

Kad sam završio studije na univerzitetu i već raspolažao izvesnom mogućnošću za habilitaciju iz filozofije, odustao sam od nje i na tome se završilo daleko-sežno delovanje plavih pantalona da bi ustupilo mesto drugim linijama razvoja koje bi se isto tako lepo mogle pratiti. Zahvaljujući njihovim suprotnostima i velikom uticaju slučaja, bio sam za tim bibliotekar i urednik, imao sam radna mesta sa sa-mostalnim delokrugom u dva različita ministarstva, u Ministarstvu odbrane i u Ministarstvu spoljnih poslova, bio sam pozorišni kritičar, psihotehničar, savetnik za ratnopedagoška pitanja i štošta drugo, sve dok konačno nisam ostao 'ništa osim pisca'.* (...)

(Iz teksta iz Muzilove ostavštine, objavljenog u 7. tomu »Sabranih dela« (Gesammelte Werke), str. 942-944, prevela A.Š.)

mističnu strast lišenu požude i posesivnosti u kojoj se Ja stapa sa svetom oko sebe.

»Drugi način da se živi i dela strasno je, međutim, sledeći: čovek ostane miran i ni najmanje ne popušta delanju kome vuče i na koje nagoni svaku osećanje. I u tom slučaju život postaje kao pomalo neugodan san u kome se osećanje penje sve do krošnji drveća, do crvenih tornjeva, do vrha neba. . .«³²

U tom stanju Ulrich i Agata imaju potrebu da se izražavaju u slikama, u metaforama.³³ Kao što je ironija bila karakteristična figura koju Muzil koristi za oslikavanje sveta tipičnog, u kome se dešava uvek isto (Seinesgleichen), sveta date društvene realnosti, tako je metafora figura koju pretežno koristi za opis doživljene utopije »drugog stanja« između braća i sestre.

Metafora, kako je Muzil shvata, predstavlja »nešto stvarno sa mnogo preterivanja«; kroz nju »izgovorena reč gubi svoje samostalno značenje i dobija susedno značenje³⁴ čime se gubi ono što je razdvajalo stvari a traži ono što ih spaša, njihovo zajedničko jezgro. U tom zbijavanju se briše granica između istine i nejasne oblasti slutnje, razbijaju se jednoznačnost, fiksiranje na jedno konkretno značenje, a traže moguća značenja. Metafora tako povezuje stvarno i nestvarno i jedno jedinstveno stanje, jer »svaka je stvar samo ukrućen pojedinačni slučaj svojih mogućnosti. Ali to nije sumnja, već jedna živa, elastična neodredenošć koja se oseća sposobnom za sve.«³⁵ U toj »stalnoj promenljivosti datog«³⁶ nastaje »osećanje bez žudnje i preferencije, bez kretanja i znanja, bez granica; osećanje kome ne pristaje određeno ponašanje i delanje, barem ne sasvim stvarno ponašanje.«³⁷

»Drugo stanje« predstavlja, međutim, samo jedan »granični slučaj« jer su trenuci te mistične ljubavi između braća i sestre kratkotrajni, nezadrživi. Ulrich i Agata tako ostaju neka vrsta »poslednjih romantičara ljubavi.«³⁸ Oni su »nesrećnici koji u sebi nose zakon jednog drugačijeg sveta ne uspevajući da ga ostvare.«³⁹ »Drugo stanje« traži, naime, udaljavanje od društva i na kraju vodi u potpunu osamu. Ali, kao što uzvikuje Agata, između dvoje usamljenih ljudi ne postoji ljubav.«⁴⁰ Ljubav može nastati kao protest protiv date stvarnosti, datog društva, ali kao takva ne može opstati već se mora integrisati u društvo. »Drugo stanje« dakle predstavlja samo »pripremu za ispravan život«⁴¹, ali ne daje nikakva pravila za njega. Ono za Muzila stoga i nije bilo cilj romana, jer je i sam spoznao da je »neostvarljivo, suviše individualističko, da se ne može živeti u stanju potpune društvene izolacije, u stanju utopije ljubavi. Četvrta utopija, utopija »induktivnog mišljenja ili datog društvenog stanja« je trebalo da se u romanu nadoveže na utopiju »drugog stanja« i da se njome završi knjiga.

Razlozi što je utopija induktivnog mišljenja ostala u stanju fetusa brojni su. S jedne strane su Muzila tih poslednjih godina života pritisle nedake svih vrsta — dolazak Hitlera na vlast, dobrovoljno izgnanstvo sa suprugom Martom u Švajcarsku, zabrana njegovih knjiga na teritoriji Trećeg rajha, sve to povezano sa stalnom neizvesnošću o mogućnosti ostanka u Švajcarskoj, materijalne teškoće i život od danas do sutra. Muzila, čoveka naviknutog na elementarni konfor jednog austrijskog gradaškog intelektualca, takve prilike u velikoj meri koče u radu i stvaraju mu psihosomske smetnje koje pogoršavaju njegovo ionako narušeno zdravstveno stanje. S druge strane, Muzil uprkos upornom nastojanju i želji da svoje životno delo privede kraju i sam postaje skeptičan prema mogućnosti realizacije svog projekta. Bilo kako bilo, čak i kao koncept, utopija induktivnog mišljenja je ključna za Muzilovo shvatjanje književnosti, za njegovu težnju da kroz spoj nauke, oblasti u kojoj caruje razum, i umetnosti, oblasti osećanja i duše, stvari jedan svoj, utopiski pojam književnosti u kojem bi pomirio naučnika i umetnika u sebi.

Taj spoj je Muzil zamislio kao primenu metoda i egzaktnosti prirodnih nauka na duhovne, sa jednim racionalnim i jednakim iracionalnim delom, kao stvaranje jednog otvorenog sistema koji će, za razliku od utopije ljubavi, voditi računa o realnosti i njenim problemima. U tom otvorenom sistemu ne teži uvek novim saznanjima, nijedan se zakon ne smatra ko-

Posmatrano hronološki:

1880. Robert Muzil (Musil) je rođen 6. novembra u Klagenfurtu (Celovcu) u Austriji kao jedinac inženjera Alfreda Muzila i Hermine Bergauer.
- 1881–1882. Porodica Muzil se seli u Komotau u Češkoj.
- 1882–1891. Prelaze za Štajt (Gornja Austrija) gde Robert pohađa osnovnu školu i prvi razred realke.
- 1891–1892. Muzil pohađa realku u Brnu.
- 1892–1894. Pohađa donju vojnu realku u Ajzenštatu.
- 1894–1897. Pohađa gornju vojnu realku u Hranicama u Moravskoj. Otkriva svoje interesovanje za tehniku.
1897. Pohađa Vojno-tehničku akademiju u Beču. Čita Ničea.
- 1898–1901. Muzil studira mašinstvo na Tehničkoj visokoj školi u Brnu. 1901. polaže ispit za inženjera.
- 1902–1903. Na Tehničkoj visokoj školi u Štutgartu radi volonetrski kao asistent. Započinje rad na prvom romanu, *Pomutnje pitomca Terlesa*. Čita Maha.
- 1903–1908. Studira filozofiju i eksperimentalnu psihologiju na univerzitetu u Berlinu.
- 1905.
1906. Prvi put spominje u dnevniku plan da napiše roman *Čovek bez svojstava*. Pojavljuje mu se roman *Pomutnje...* Konstruiše tzv. »Muzilov variacioni krug« za merenje percepcije boja.
1908. Promocija iz filozofije, fizike i matematike s disertacijom o Ernestu Mahu *Prilog oceni Mahovog učenja* (*Beitrag zur Beurteilung der Lehren Machs*) kod Karla Stumpfa (Stumpf). U časopisu »Hiperion« objavljuje priču »Začarana kuća« (Das verzauberte Haus).
1909. Odbija mesto asistenta na univerzitetu u Gracu.
- 1908–1910. Živi kao književnik u Berlinu, radi između ostalog za list »Pan« na pričama *Sjedinjavanja* (*Vereinigungen*) i drami *Zanesenjaci* (*Die Schwärmer*). Boravak u Rimu. Objavljuje u »Panu« *Sjedinjavanja*. Venčanje s Martom Markovaldi, slikarkom, učenicom Lovisa Korinta. Postaje bibliotekar na Tehničkom univerzitetu u Beču.
1913. Dužni boravak u Rimu. Pri povratku u Berlin, saraduje s listovima »Der lose Vogel«, »Die Aktion«, »Die neue Rundschau«.
1914. Postaje urednik lista »Die neue Rundschau«.
- 1914–1918. Mobilni ga kao rezervnog poručnika, učestvuje između ostalog u borbama na italijanskom frontu. Zbog bolesti ga povlače i on postaje odgovorni urednik lista »Solidaritätszeitung« (Vojničke novine). Ratni doživljaji će mu dati materijal između ostalog za priče *Tri žene* i za *Zaostavštinu za života*. Dobija razna ratna odlikovanja.
1917. Otac mu dobija plemićku titulu, koja je prenosiva i na potomstvo.
1918. Saraduje sa pacifističkom listom »Der Friede« (Mir) i postaje član tajnog društva i »Katakombe« koju je osnovao Robert Miler (Müller).
- 1919–1920. Radi u arhivu odeljenja za štampu u austrijskom Ministarstvu spoljnih poslova. Boravak u Berlinu gde upoznaje Ernsta Rovolja koji mu 1923. postaje izdavač.
1920. Radi u Ministarstvu odbrane kao pedagoški i psihološki savetnik.
1921. Radi kao kritičar kod »Prager Presse«. Objavljuje *Zanesenjake*, priču *Grida*, intenzivno radi na *Čoveku bez svojstava*.
1922. Saraduje u raznim listovima. Izlazi mu priča *Tonka*.
1923. Dodeljuje mu se Krajstova nagrada za *Zanesenjake*. Praizvedba farse *Vincec i prijateljica značajnih ljudi* u Berlinu.
1924. Objavljuje priče *Tri žene*. Dodeljuju mu nagradu grada Beča. Oba roditelja mu umiru u razmaku od nekoliko meseci. Uprkos izvesnoj slavi povlači se iz književnih krugova i posvećuje se svom životnom delu, romanu *Čovek bez svojstava*.
1927. Drži govor povodom Rilkeove smrti u Berlinu.
1928. Leći se zbog smetnji u radu kod psihijatra Huga Lukača.
1929. Berlinska praizvedba *Zanesenjaka* koja izaziva skandal. Dodeljuju mu nagradu Gerhart Hauptman.
1930. Izlazi prvi tom *Čoveka bez svojstava*. Dobar prijem kod kritike, ali finansijski neuspeh.
- 1931–1933. Živi u Berlinu i radi na *Čoveku bez svojstava*. Zbog teške finansijske situacije pisac osniva se na inicijativu Kurta Glazera (Glaser) društvo Robert Muzil u Berlinu.
1933. Izlazi prvi deo drugog toma romana. Muzil se nakon osnivanja Trećeg Rajha bez spoljne prinude vraća za Beč. Nastavlja rad na romanu pod vrlo teškim finansijskim uslovima.
- 1934–1938. Nakon rasformiranja berlinskog Muzil-društva osniva se isto takvo društvo u Beču koje finansijski omogućava Muzilu da nastavi sa radom na romanu.
1935. Drži govor na Medunarodnom kongresu pisaca za zaštitu kulture u Parizu.
1936. Izlazi mu *Zaostavština za života*.
1937. Autorska prava za Muzilovo delo prelaze na izdavačku kuću Fišer (Fischer – Verlag). U Beču drži govor »O gluposti«.
1938. Tomas Man mu u Cirklu objavljuje jedno poglavje iz *Čoveka bez svojstava* u listu nemackih pisaca u emigraciji, »Mass und Wort«. Nakon »anšlusa« Austrije, Muzil sa suprugom napušta zemlju i nakon kraćeg boravka u Italiji odlazi u Švajcarsku. U Cirku. Muzilova dela ulaze na listu zabranjenih knjiga na teritoriji trećeg Rajha.
1939. Francuska Komunistička partija mu nudi smeštaj u vili na Azurnoj obali, što Muzil odbija. Prelaze u Ženevu.
- 1939–1942. Muzil u Ženevi nastavlja rad na svom romanu u veoma lošim finansijskim uslovima. Prijatelji poput vajara Frica Votrube i pastora Robera Ležena ga pomažu. Uprkos zalaganju Hermana Broha, Tomasa Mana i Alberta Ajnštajna ne uspeva da emigrira u SAD.
1942. Muzil iznenada umire od moždanog udara 15. aprila.
1943. Marta Muzil izdaje nedovršen deo *Čoveka bez svojstava* iz zaostavštine, u sopstvenom izdanju.

BIBLIOGRAFIJA

Dela Roberta Muzila (na nemackom jeziku):

- *Gesammelte Werke*. Hg. von Adolf Frisé, Reinbek bei Hamburg, 1978.
- *Tagebücher*. Hg. von Adolf Frisé, Reinbek bei Hamburg, 1976.
- *Briefe 1901–1942*. Hg. von Adolf Frisé, Reinbek bei Hamburg, 1981.
- *Beitrag zur Beurteilung der Lehren Machs und Studien zur Technik und Psychotechnik*, Reinbek bei Hamburg, 1980.

načnim, već se »vrhovni zakon ovde zove duh, (...) Ili se može reći: traganje za zakonom?«⁴² Traganje — jer ono što Muzil svojim delom želi da »ostane uvek utopija; to nije 'stvarnost od sutra'«.⁴³ Duh ne može pružiti »praktičan red«, već samo »bezbroj mogućnosti«.⁴⁴ Pokušaj pomirenja stvarnosti i imaginacije nužno mora ostati nedovršen projekat, kao što je Čovek bez svojstava ostao fragment; Muzilova utopistska književnost nema funkciju davanja recepcata za ovladavanje stvarnošću već jedino pokušava da unese nove sadržaje u nju. »Treba održati ono drugo, zadržati iskru«⁴⁵ i tako jedino što preostaje jeste: »spoznavati, biti skroman bez uobraženosti i raditi«.⁴⁶

Redosled tekstova koje smo odabrali trudeći se da pruže uvid u razne aspekte Muzilovog stvaralaštva, u glavnom sledi hronologiju nastanka dela o kojima se u njima govori. Tako tekst Alda Garganija obraduje *Pometnje pitomca Terlesa* uvodeći neke ključne termine Muzilove poetike. Zatim sledi tekst Klaudija Magrisa (Claudio Magris), čuvenog italijanskog germaniste i piscu, koji sa aspekta semiotike posmatra isti roman kao i siedeće Muzilovo delo, novele *Sjedinjavanja* (*Vereinigen*), a delom dotiče i likove iz Čoveka bez svojstava

Rozmari Celer (Rosmarie Zeller) u svom radu uzima kao primer gubljenja realističkog stila u Muzilovom pripovedanju pored istih novele i njegov drugi novelistički ciklus, *Tri žene* (*Drei Frauen*), nastao desetak godina kasnije, otprilike u isto vreme kad i Muzilove drame *Zanesenjaci* i *Vincenc i prijateljica značajnih ljudi* (*Vizerenz und die Freundin bedeutender Männer*). O njima govori tekst Jerga Ješa (Jörg Jesch).

Adolf Frize (Freisé), čovek koji je zaslužan za posleratno izdavanje Muzilovih sabranih dela na nemackom jeziku, govori u sledećem tekstu o teškoćama pred kojima se našao kao izdavač Muzilovih *Dnevnika* (*Tagenbücher*), uključujući i prikaz Muzila kao piscu dnevnika sa svim svojim posebnostima.

Sledeći tekstovi se odnose na Muzilov veliki roman, na *Čoveka bez svojstava*, kome, shodno njegovom mestu u Muzilovom stvaralaštvu u istoriji književnosti, i ovde posvećujemo najviše pažnje.

Kao uvodnu studiju odabrali smo tekst značajnog francuskog teoretičara Morisa Blanšoa (Maurice Blanchot), jer daje generalni uvid u ovo remek-delo a interesantan je i kao primer Muzilove recepcije u Francuskoj nakon prevedenja romana.

Tekst Bede Alemana (Allemann) predstavlja deo poglavljia o Muzilu u studiji *Ironija i književnost* (*Ironie und Dichtung*) i govori o funkciji muzilovske ironije u *Čoveku bez svojstava*.

Poslednji tekst, od Petra Nusera (Nusser), koji predstavlja završno poglavje njegove studije o Muzilu čiji smo naslov preuzeli kao naslov prevoda, na neki način rezimira ključne aspekte *Čoveka bez svojstava* i Muzilove poetike.

- 1) Tb II, str. 893.
2) Tb I, str. 230.
3) ibidem, str. 838.
4) GW 7, str. 942.
5) MoE, str. 1837.
10) Aldo Venturelli, *Robert Musil und das Projekt der Moderne* (v. bibliografiju), str. 213.
11) MoE, str. 1881.
12) ibidem, str. 20.
13) ibidem, str. 650.
14) Up. Ludwig Giesz, »A'gicsember mint turista«, u: Gillio Dörfles, A. gicscs. A rossz Izlés antológiája (prev. italijanskog originala: *Il Kitsch, Antologia del cattivo gusto*), Budapest, 1986.
15) GW 7, str. 502/503.
16) H. R. Jaus »Negativnost i identifikacija«, u: *Estetika recepcije*, Beograd, 1978, str. 406 i 408.
17) Up. Beda Aleemann, *Ironie und Dichtung* (v. bibliografiju), str. 200.
18) Ovdje se nadovezujemo na tekst Mari-Luize Rot preveden u ovom broju, »Robert Muzil i utopija«.
19) MoE, str. 247.
20) ibidem.
21) ibidem, str. 246.
22) ibidem.
23) ibidem, str. 253.
24) ibidem, str. 1879.
25) ibidem, str. 251.
26) ibidem.
27) ibidem, str. 250.
28) ibidem, str. 1421.
29) ibidem, str. 1192.
30) GW 8, str. 1398.
31) ibidem, str. 1234.
32) ibidem, str. 1235.
33) U nedostatku preciznog ekvivalenta za termin »Gleichnis« u našem jeziku, smatrali smo da u smislu u kome ga Muzil koristi više odgovara »metafora« od »poredenja«.
34) MoE, str. 1084.
35) ibidem, str. 1509.
36) Tb, str. 623.
37) MoE, str. 1174.
38) ibidem, str. 1844.
39) ibidem, str. 1651.
40) ibidem, str. 1673.
41) ibidem, str. 1413.
42) ibidem, str. 1883.
43) Tb, str. 862.
44) ibidem, str. 971.
45) MoE, str. 1885.
46) ibidem, str. 1840.